

בחור אחד רוכן מעל מכונת במגרש הזה, בחלקו המוגן מן הגשם. מופתע ומופרע מעבודתו הוא מתבונן בִּי. אינו מבין על מה אני שואלת. איזה בית. איזה פרדס. טירה? הוא לא יודע. הוא והמגרש הזה והמוסך שלו היו כאן תמיד. מעולם. קודם לא היה כאן כלום.

אל הספרייה אני חוזרת רק כעבור ימים אחדים. ואיני יודעת איך איראה שם: כמי שהולכה שולל או כידועת סוד שאינה מוכנה לחלק עם איש. כאן דבר לא השתנה. אותם פנים מחכות לי, שלא הזקינו ביום, ואותה רעמה צהובה הנחבטת אל המצח ואותם בגדים בצבעי ענן.

פניו אורים אלי כתמיד. עיניו מתכווצות בחיוך ושאלה תלויה בהן. רק נוגעות בי עיני, ושוב אני טובעת בכחולן-אפורן החקירני. לקרוא הצילו אני מעזה. איני רוצה. נוח להיטבע בהן. להיסחף בטירוף המציית אותן, הפוקח אותן ככה. לא אומר דבר. לשווא הולכתי אל בית שמזמן חרב או מעולם לא היה, ואל זמן אחר שעומד לו עדיין במוחו של האיש הזה. לא אומר מלה. הלא בכל רגע אוכל להתפכח מן השיגעון הזה. לקום וללכת. לקרוע את קורי האוהיות והשנים. איני לכודה, אני אומרת לעצמי, ומחברותי הן עדותי וכתב ידי והשולחן שבו אני אוחזת והחלונות הפונים לצד שהשמש אינה מופיעה בו. כולם עדי. ופתאום, באמת, איזה דחף אוחז בי. לאסוף מובאות מכל כתבי ב', לקשר מייד את כל המאמרים הפתוחים לפני, להשלים ולסכם וללכת, ללכת. וכן, ברממה בלתי-מופרעת, אני רושמת, מעתיקה, מלקטת: שוקעת בעבודה שלשמה באתי לכאן יום יום. אבל פתאום, מן הכתבים האלה, שורה קופצת לעיני והמת ההוא בתוכה. הצל המוזר, צילו של ב', השותק, הנחבא אל הכלים. צהב שיערו מתואר בה וקומתו הכיפחת ויפי פניו. צל היה, נייר קיר, קע. מקופל, כמו כמותו. מבקש לגונן על עצמו. לרגע אני מתיקה את עיני מן השורות האלה.

שם, מאחורי המכתבה, אני מוצאת את העיניים שלו, כאילו חיכו וארכו לי. לרגע קרות הן, בוהות לעברי אך אינן רואות. אך אט אט הן שכות לחיים, מפשרות, ככל שאפור וכחול יכולים להפשיר, וקרבות אלי חיות ועירוניות, קווצה צהובה מרקדת מעליהן וזוגיות משקפיים מרככות אותן.

"ראית אותו?" הוא שואל כמתוך הזיה. "התירצי לראות אותו?" הוא רומז אלי באצבעו, כמו במשחק השקט, ואני קמה ובאה אליו על בהונות, והוא ממשיך לרמוז ואני מגיעה אליו והולכת אחריי. הוא יוצא מן האולם הגדול והכה ומוליך אותי בין המדפים הדחוסים שעד כה ראיתם רק מרחוק. האור ביניהם הולך וכלה, הולך ונקלש, וטורי המדפים הולכים וצרים וכאילו נוטים ליפול ולחסום אותנו. אבל הוא מוצא דרכו ביניהם, מפלס וחורש לו מקום לעבור בו וקירות הספרים המתלכסנים כאילו מזדקפים בעברו. הוא ממשיך והולך ומעמיק אל טור אחד וממנו, דרך מסדרון קצר ומואר, אל טור אחר, גם הוא עמוס כרכים שוכבים או עומדים או נוטים על צידם, פרומים, סטומי גב, משורבבי דפים. ולפתע הריח הזה, ריח האבק והיושן המוכרים לי זה ימים — כמו חדשים לחושי, ודקות ארוכות חולפות עד שהורגלתי אליהם מחדש. ושוב הולך האור ונחלש, אורו של המסדרון מאחורינו, ועוד טור מדפים מתרומם לעינינו המנסות להסתגל לחשכה. ובסופו של הטור הזה, ודאי האחרון, נראה פתאום אור אחר. אור חלון או אור מנורה שמרחוק, מצד החושך, נראה כהילה מוזה. על הקיר שבסופו של החושך, קצת ימינה ממנו, מתגלה תמונה ענקית, חדשה, מוגדלת. נקודות הצילום השחורות-לבנות גדולות ופתוחות ומנקבות את פני האנשים שעליה. תמונה קבוצתית. עשר או שנים-עשר פנים דומים כל-כך אלו לאלו, ולא ברורים ומצועפים באור מוזר. אני נסוגה צעד או שניים להיטיב לראות, להתרחק מפתיתי האור והצל, לסגור את החללים שעל פני האנשים. ולאט לאט מתבהרים מולי ארשת ועוד ארשת, פרצוף ועוד פרצוף. הדמיון בן הרגע הראשון נעלם לו, והנה ניבטים אלי עיניים שונות ומסגרות-משקפיים ושפם ורעמה שחורה וראש בהיר.

יד מגויידת, אפורה-כחלחלה, כפופת אצבעות, תוקפת את התמונה. אצבע מגששת לעבר הפנים שבקצה. לפתע אני רואה שהתמונה קצוצה. רק חלק תמונה, שנחתך מאחרת והוגדל והורחב ונתלה כאן. והפנים שלעברם מגששת הכפפה החיה, ידו, אילו פנים הם? בלורית בהירה חוצה את המצח. מסגרות מתכת מתעגלות סביב העיניים, והעיניים בהירות, מימיות ומאירות את הפנים כולם. פניו של מי הם? אני חוששת להסב את פני אל הפנים שמאחורי. יד אני שולחת אל התמונה, לראות אם מלאכת שיחזור לא נעשתה כאן, אם אלה הפנים במקורם.

שוב אני מתקרבת ושוב מתבלטות להן נקודות שחורות ולבנות על פני האנשים והן נפתחות ונפערות ככל שאתקרב, שואבות אותי אל תוכן. ואז, לרגע, גם הסוודר הצהבהב-הגס קרוב אלי מאוד, חוטיו וחלליו נפערם מולי כחללי התמונה, נפרמים ונפתחים, וצווארו וצווארוננו קרובים כל כך, הודפים אותי אל קיר הספרים הרחוק, כולאים אותי בשטח הצר שבין אור לחושך. מחשבה צלולה פולחת לפתע את מסך הנקבים והחללים. פחד נקי ושפוי: לצאת מכאן. להימלט. צעד אחד אחורנית אני צועדת, ועוד אחד, וכמו מאליהם הולכים הכתמים השחורים-לבנים שעל גבי התמונה וקטנים, מתרחקים, חדלים לתעתע. אט-אט אני יוצאת מתוך התמונה הזאת. האור מן החלונות הגדולים מתחיל להגיע, פינה באולם מתגלה: הגברת של כתבי סמולנסקין. קורא או שניים. השולחן הכהה, תילי הספרים. כיסא מוסט לידו, תיק, מעיל. מחברותי שם. הכול כשהיה.

מנחם פניאס

רֵאִינוּ בֵּית, רֵאִינוּ נֶהֱר. רֵאִינוּ
שָׁנָה וּמִמְנוֹרוֹת
שֶׁל בָּכִי.

רֵאִינוּ הֵר רֵאִינוּ בִּקְעָה
וְלֹא רֵאִינוּ
לְחֹפֶה מִה נָו עֹשֶׂה. עֲכָשׁוּ

אֲנַחְנוּ קְנוֹיִים בּוֹי
מִתְנוּחֵינוּ
וְלִבְנוּ חֶמֶס.

עִם שִׁבְאָנוּ כָּאֵנוּ זָרִם
רֵב שֶׁל
תְּגִלּוֹת.

נִפְשָׁנוּ שְׂסִיעָה בֵּין לֶקֶח לֶלֶקֶח
וְעַד שֹׁפְרֵד
עוֹד תִּדְרֹךְ רֵבֶת.

עֲכָשׁוּ שִׁיר וְחוֹפֶה
וְחֲשָׁבוֹן לֶחֶם
עִם זֶמֶר הָאֲרוֹחָה.

כָּל זֶה אֲמַרְתִּי וְלֹא
נִמְסַפְתִּי
לְשׁוֹם דָּכָר בְּעוֹלָם הַזֶּה

שִׁישׁ
בּוֹ

מֵאִם וְאִין בּוֹ
אֲפָרִיחַ וְלֹא
תִקְנֶה לְרֵבִים לְחֹנוּת. אֶלָּא

מִה שֹׁפְרֵד חֲצֵלָנוּ
יֵשׁ לוֹ כְּסוֹי
מִשְׁעָה שְׂאִישׁ וּשְׂטֵל

אֶת פְּנֵיו וְשֵׁם
עֲלֵיהֶם שָׁמַשׁ
שֶׁל פְּדוּתָהּ. וְהִיא אֲפֹרָה

כְּמֹ חֲבִלָּה
וְהִיא שְׂמֵתָה כְּמֹ תִקְנֶה.

פָּעַם יִשְׁכַּתִּי עַל אֶדְן
הַחֲלוֹן וְלֹא אֲסַתִּי
פְּרָחִים עֲקוֹבֵי דָם. אִין

לִי עֲכָשׁוּ שׁוֹם
יִדְעוּת
עַל הַמִּתְרַשֵּׁשׁ מִפֶּתַח

לְפָנֵי הַצֵּמָח.

וְשֵׁם יִשְׁכַּתִּי וּבְכִיתִי
כְּמֹ אֱלֹהִים מַעֲלִי
שְׁמִים עֲמוּסֵי חֶם.

► 52 השאלה כתבנית עומק

המובטח של המערכות המגשימות, אבל הם שאלו למידת יציבותם של הערכים. מגד מביע ספק ביחס לחוסנו ומוצקו של האב והעמים עליו את מעמסת הכישלון העיקרית. בן גוריון יוצא נשכר כדמות המופיעה ברומאן של מגד, בהקבלה לדמות אשכול ברומאן של עוז. יהושע קרוב יותר בתפיסתו לעוז מאשר למלך ולמגד. על "מיכאל שלי", העיר יעקב חזן בשיחה כי הוא דומה ל"המאהב" בכך, שבשני הספרים מופיעים הערכים כבעלי כוח הגברא. מבחינת זו הלך "המאהב" בעקבות רומאן שיצא לאור לפניו. ב"מנוחה נכונה" מצויה תשובה מתקנת. הישועה צריכה לבוא מבפנים, על ידי שובו של יונתן, והצטרפותו למעגל ההגשמה של עזריה גיטלין (שם המשפחה אם נרצה במורכבותו הסמלית מצורף "גיט", בידידו מלשון טובה וברכה ולין בעברית, המזכיר גם את פה-לין), מובטחת המחזוריות-המתקנת, שבה שותפים טבע ואדם, דור ודור, אבות ובנים. ישראל מוזיקנט, ימשיך בהכוונה של הקיבוץ כבית לאבות ולבנים, למתחילים ולממשיכים כאחד.

דפוס העומק אינו עומד בסתירה לתשובה המתקנת, אבל שאלתו האוניברסאלית היא בגדר של תיקון נצחי. ניתן לנסחו כאלטרנטיבה של מנוסה כנגד מנוחה, ההתפרצות חוצה לעומת ההתכנסות פנימה. הישועה מאין תבוא מן המנוחה, או המנוסה. כל אחד מן הקטבים מכיל בתוכו תקומה וכלייה. "מנוחה נכונה" היא חלק מתפילה שמות ומנוחה-אלם נכרכו בה. מנוחה, כהיאחזות בקיבוץ, היא תנאי לחיים ולהמשך. המנוסה, מנוסת יונתן לסלע האדרום, עלולה להביא למוות, כמו במעלה הגלבוע, מצד שני שהיית מנוחה ליד רימונה בהוויתה הבוכתית, המשחקת, אף היא לא תביא לתוצאה של ממש.

ההתפשטות וההתכנסות מופיעים במערך העלילתי. עזריה נכנס פנימה, יונתן, רוצה לברוח החוצה. בניה טרועקי נמלט הרחק לאחת התפרצות של יריה. האב החוקי מגיע להתכנסות כמעגל הקטן, המצומצם ביותר בגופו המשותף. הגיבורים מעוצבים בהוויתם הממשית ובסגולותם החלומית, ההויתית. כל גיבור ועולמו האינסופי, עזריה חוזר בלי הרף לפנתיאונים של שפינוזה, כשם שיונתן רואה למצוא מפלט במראות הרחוקים. רימונה צוברת תקליטים ומעשיות על צ'אד הרחוקה. כל גיבור והכלי המוסיקלי ההולם אותו. גם המוסיקה שבה מדובר ברומאן אוצרת בחוכה את המוביל החוצה, סיפור החלילן מהמליין החוזר כמורטיס מנחה ואת ההתכנסות פנימה, בדמות מעשיו הצנועים של ישראל מוזיקנט. עזריה גיטלין הוא בעל גיטרה ככלי להתייחסות חברתית, ולא לצורכי מנוסה פרטית. אם הרומאן המתקן, קובע צו-המשך בפניו הגליונות, ככתב-חוק, כתב מבקש סמכות, הרי שבמעמקיו הוא משאיר את שאלת היסוד כבלתי פתורה. שכן שני האפיקים התפרצות והתכנסות ההכרעה ביניהן, לטובת אחד מהם, מביאה את הכלייה הבלתי נמנעת: הפלותיה של רימונה השקטה, מנוסת המוות לסלע האדרום. המוסיקה, ההוית, מציעות תפירות לשעה, חיי הפרט, הקיבוץ והלאום נעים בין הקטבים, כאשר שאלת-היסוד: מציאת ישע תוך פריצה חוצה, או התכנסות פנימה, נשארת ללא מענה.